

KURUYEMİŞ
SEKTÖR RAPORU

Ocak 2016

Kuruyemiş sektörü geçtiğimiz sezon kuraklı ve don gibi olumsuz koşullar nedeniyle rekoltelerde düşüş yaşarken fiyatlarda önemli artışlara sahne olmuştur. Geçtiğimiz yıl ve bu yıl içinde üretim miktarlarında artış yaşanırken fiyatlarda da normalleşme sürecine girilmiştir.

Kuruyemişe konu olan tarımsal mahsuller açısından öne çıkan pazarlar açısından Türkiye dünyanın en fazla ve en kaliteli fındık üretilen ülkesi konumundadır. Küresel fındık ihtiyacının yaklaşık yüzde 65'ini karşılayan Türkiye bunun yanı sıra, incir, kaysı, üzüm ve leblebi üretiminde de önde gelen ülkeler arasında yer almaktadır. Yine Antep fıstığı ve ay çekirdeği gibi ürünlerde de iç pazara yeter durumda olmasına rağmen yer fıstığı ve kabak çekirdeğinde kısmen ithalatçı ülke konumundadır. Türkiye, badem, ceviz, kaju ve kuru erik gibi ürünlerde net ithalatçı durumundadır.

Uluslar arası pazardaki tüketime bakıldığında balkanlar ve Ortadoğu'da kuruyemiş, Türkiye'de olduğu gibi çerezlik haliyle çokça tüketilmektedir. Lübnan kişi başına 11 kilogramlık tüketimle ilk sırada yer alırken, Yunanistan, İran ve Irak çerezlik kuruyemişin en yoğun olarak tüketildiği ülkeler arasında ilk sıraları almaktadır. Türkiye kişi başına 4 kilogramlık tüketimle bu sıralamada yer almaktadır.

Sektörün Yapısı

Tarım-gıda zinciri ülkemiz ekonomisinde çok önemli bir yere sahiptir. Gıda sanayinin büyümesi ve rekabet gücünü artırması ülke ekonomisine doğrudan olumlu katkı sağlamakta, benzer şekilde ülke ekonomisinin genel gidişatı da gıda sektörünü doğrudan etkilemektedir.

Türkiye ekonomisi büyümesini devam ettirmekle birlikte, dış kaynak bağımlılığı nedeniyle büyümeyle birlikte dış ticaret açığı da artmıştır. Gıda sektörü diğer sektörlerle kıyasla dış kaynak bağımlılığının daha az olduğu bir sektör olduğundan büyümesini sürdürmüş, hatta yeni yatırımlar ve yatırım planları da yapılmıştır.

Öte yandan, gıda sektörünün de kendine has bir takım problemleri söz konusudur. Sektörün gelişmesi için rekabet gücünü artırması gerekir. Ancak bu da, tarım ve gıda sektörleri arasındaki üretim ihtiyacı, verimlilik ve kalite açısından yeterli etkileşimin sağlanmasına bağlıdır.

Türkiye'de bu etkileşim çok verimli bir şekilde sağlanamamaktadır. Bu durum kuruyemiş sanayi özelinde değerlendirilirse tarımsal hammadde birçok zaman üretim miktarı ve kalite açısından sektörün taleplerini karşılamakta yetersiz kalmaktadır.

Gıda sanayinin geneli gibi büyümesini sürdürmekle birlikte, hammadde açısından sıkıntılarının yaşandığı, üretimin düşük olmasından dolayı fiyatların yükseldiği ve sanayicinin gelecek dönemlere ait belirsizlikler nedeniyle yatırım planlaması yapmasının zor olduğu bir dönem olmuştur.

Türkiye, sahip olduğu uygun coğrafi koşulları ve iklimi itibariyle diğer tarım ürünlerinde olduğu gibi kuruyemiş sanayinin ham maddesi olan tarımsal ürünlerin üretimi konusunda da oldukça şanslı konumdadır. Çok çeşitli ve aynı zamanda Dünya üzerinde yetiştikleri diğer bölgelere kıyasla daha lezzetli kuruyemişler ülkemizde yetişmektedir.

Ülkemiz, fındık, incir, kayısı ve üzüm gibi birçok ürünün Dünya'daki ana üretim merkezi olup, kuruyemiş ihracatında Dünya'da ABD ve Hindistan'ın ardından 3. sırada yer alırken, kuru meyvelerde ise lider konumundadır. 2014 yılında 3.7 milyar dolarlık bir Pazar büyüklüğüne ulaşan sektörün, sözü edilen yılda 637 bin tonluk kuruyemiş ve kuru meyve tüketimi bulunmaktadır. Söz konusu ürünler aynı zamanda iç pazarda da geleneksel olarak tüketimi yoğun olan ürünlerdir.

Dolayısıyla, kuruyemişlerin Türk ticaret hayatındaki önemi büyüktür. Ancak, tarımsal üretimde miktar, kalite ve fiyatlar açısından sektörün ihtiyaçları göz önüne alınarak gelecek planlaması yapılması ve sürdürülebilir üretimin yapılmasının sağlanması kuruyemiş sanayine olduğu kadar başka sektörlerle de fayda sağlayacaktır.

İşletme Sayısı

Kuruyemiş sanayinde faaliyet gösteren firmalar hammaddeyi işleyen kuruyemiş sanayicileri ve bunlara hammaddeyi tedarik eden tedarikçi firmalar olmak üzere iki temel grup içinde değerlendirilebilir.

İlk gruptaki firmaların hammaddeye yakınlık gibi bir gerekliliği olmadığından Türkiye'nin dört bir yanında yer almakta, bölgesel liderlerin varlığıyla birlikte ulusal düzeyde faaliyet gösteren kuruyemiş sanayicilerinden de söz edilebilmektedir. Bu firmalar hammaddeleri tedarikçilerden yarı ya da tam işlenmiş olarak temin edip çeşitli işlemlerden geçirerek paketli ya da dökme olarak pazara sunan firmalardır.

İkinci gruptaki firmalar tedarikçi firmalar ise sektöre konu olan ürünlerin yoğun olarak yetiştirildiği iller ve bölgelerde yoğunlaşmıştır. Tedarikçi firmalar ürünleri yalnızca kuruyemiş sektörüne hammadde olacak şekilde değil, aynı zamanda çikolata, tatlı gibi endüstrilerde kullanıma uygun olarak da işlemektedirler..

Bu iki grupta yer alan ve TOBB Sanayi Veritabanı'na kayıtlı firma veriler incelendiğinde kuruyemiş sektörü firmalarının 9 ürün grubu altında yer aldığı görülmektedir. Ancak, bir firmanın farklı ürün gruplarında yer aldığı görüldüğünden mükerrerlik olacağından bu verilerin toplamının sektörde yer alan toplam firma sayısından fazla olduğu ortaya çıkmaktadır.

Kuruyemiş sanayicileri sektörde yaklaşık 700 sanayici firma olduğunu tahmin etmektedir. Bu firmalar arasında ciro ve çalışan sayısı açısından en büyük payı alan firma sayısı 80'dir. Sektörde sanayi üretimi yapan firmaların yanı sıra, 7.000 de perakende noktası olduğu tahmin edilmektedir.

Sektörün Ülke Ekonomisinde Yarattığı Katma Değer

Kuruyemiş sektörü için hesaplanmış bir katma değer oranı bulunmamaktadır. TÜİK'in 2010 yılında gıda sanayi için hesaplamış olduğu katma değer oranı olan %16 kuruyemiş sektörü için de kabul edildiğinde sektörün yaklaşık 897 milyon dolar katma değer yarattığı hesaplanmaktadır.

Üretim

TOBB Sanayi Veritabanı verilerine göre kuruyemiş sektörü üretim kapasitesi yaklaşık 3,2 milyon kg'dır. Merkez Bankası tarafından yapılan imalat sanayi kapasite kullanım oranları çalışmasına göre kapasite kullanım oranı %71,8 olarak gerçekleşmiştir.

Kuruyemiş sektöründe ise kapasite kullanımının gıda sanayinin ortalamasının altında, yaklaşık %60 olarak gerçekleştiği tahmin edilmektedir.

Pazar Büyüklüğü

Türkiye'de yayınlanan resmî istatistikler arasında kuruyemiş sektörü gibi alt sektörler özelinde pazar büyüklüğü, ciro vb. veriler yer almamaktadır. Bu nedenle Tüm Kuruyemiş Sanayicileri ve İş Adamları Derneği (TÜKSİAD) tarafından her sene ürünler bazında tüketim miktarı tahminleri ile ortalama fiyatlar kullanılarak Pazar büyüklüğü tahmini yapılmaktadır. Kuruyemiş sektörü iç pazar büyüklüğü 6,8 milyar TL (3,7 milyar dolar) olarak tahmin edilmektedir. Miktar olarak en fazla tüketilen ürün ay çekirdeği iken, en büyük Pazar payına sahip olan ürün cevizdir.

İhracat

Türkiye'de yaklaşık 1,9 milyar dolar kuruyemiş ve 1 milyar dolar kuru meyve olmak üzere toplam 2,9 milyar dolar ihracat hacmi gerçekleşmiştir. Bu tutar tonaj olarak; yaklaşık 308 bin ton kuruyemiş ve 388 bin ton kuru meyve ihracatına karşılık gelmektedir.

Ürünler bazında incelendiğinde ülkemizin Dünya liderliğini elinde tuttuğu fındık, sektör içinde hem miktar hem de hacim olarak en fazla ihraç edilen ürün konumundadır. Fındığı badem ve Antep fıstığı takip etmektedir. Ancak, ithalat verileri de incelendiğinde görülmektedir ki ihraç edilen badem ve cevizin büyük bir bölümü Dâhilde İşleme Rejimi çerçevesinde kabuklu olarak ithal edilip, işlendikten sonra ihraç edilen ürünleri içermektedir.

Kuruyemiş ihracatı içinde endüstriyel kullanıma yönelik olarak ihraç edilen fındık önemli bir yer tutmaktadır. İhracatta öne çıkan pazarlar ürünler bazında farklılıklar göstermekle birlikte Almanya başta olmak üzere Avrupa Birliği (AB) ülkeleri, Irak ve Rusya'dır.

İthalat

Türkiye'de yaklaşık 249 milyon dolar kuruyemiş ve 41 milyon dolar kuru meyve olmak üzere toplam 290 milyon dolar ithalat hacmi gerçekleşmiştir. Bu tutar tonaj olarak; yaklaşık 74 bin ton kuruyemiş ve 48 bin ton kuru meyve ithalatına karşılık gelmektedir.

Dış Ticaret Dengesi

Ülkemiz kuruyemiş ve kuru meyve sektörleri açısından birkaç ürün dışında net ihracatçı durumundadır. Kuruyemiş sektörü ihracatı her zaman ithalatının üzerinde değerler almış, ihracatın ithalatı karşılama oranı %765 olarak gerçekleşmiştir.

Ürünler bazında incelendiğinde, iç pazarda talep çok ve üretim yetersiz olduğu için yer fıstığı, badem ve ceviz ile ülkemizde yetişmediği için kaju dışındaki bütün ürünlerde ihracat-ithalat dengesinin Türkiye lehine pozitif olduğu görülmektedir

Kuru meyve sektörü dış ticaret dengesi incelendiğinde, kuru meyve ithalatının ihracatının çok altında değerler aldığı, ihracatın ithalatı karşılama oranının %3365 gibi çok yüksek bir oranda gerçekleştiği görülmektedir. Ülkemizde yetişmediği için hurma ve küçük miktarlarda olmakla birlikte tropik meyve kuruları ithal ettiğimiz ürünler arasındadır

İstihdam

Kuruyemiş sanayinde faaliyet gösteren 80'i belli bir büyüklüğün üstünde yaklaşık 700 işletmede yaklaşık 10.000 istihdam sağlandığı tahmin edilmektedir. Perakende sektörüyle birlikte düşünüldüğünde bu sayının 20.000 kişiyi bulabileceği tahmin edilmektedir.

KOBİ Teşvik Sistemi ve Uygulamaları

Ülkemizde KOBİ'lere yönelik teşvikler KOSGEB, Kalkınma Ajanslar, TKDK ve ihracatın geliştirilmesi hedefi doğrultusunda da Ekonomi Bakanlığı tarafından sağlanmaktadır.

Kuruyemiş sektörü firmalarının KOBİ ölçeğinde olanları KOSGEB Genel Teşvik Sistemi'ne dâhil olup, istihdam, tanıtım vb. desteklerin yanında yurtdışı iş gezisi desteğinden de büyük ölçüde faydalanmaktadır.

Kalkınma Ajansları her senebuldukları bölgelerin ihtiyaçları doğrultusunda belirlenen öncelikler doğrultusunda teklif çağrısı programları ilan etmektedirler. Gıda sanayi ve bir gıda sanayi alt sektörü olarak kuruyemiş sektörü zaman zaman söz konusu teklif çağrıları kapsamında desteklenen öncelikli sektörler arasında yer almaktadır. Kalkınma ajanslarının bulunduğu birçok bölgede bu desteklerden faydalanan kuruyemiş sektörü firmaları olmuştur.

Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu (TKDK) da Avrupa Birliği Katılım Öncesi yardımları çerçevesinde gıda sanayi işletmelerinin projelerine destek sağlamakta, kuruyemiş sanayi firmaları TKDK desteklerinin çağrı dönemlerini takip ederek özellikle kapasite artırımını projeleri için destek almaktadır.

Ekonomi Bakanlığı ise Türkiye'nin 2023 hedefleri doğrultusunda firmaların ihracatlarını artırmalarını desteklemek amacıyla hem firmalara yönelik bireysel hem de işbirliği kuruluşları vasıtasıyla ortak gerçekleştirilen faaliyetlere destek sağlamaktadır. Bu destekler fuar katılımları, ikili iş görüşmeleri gibi pazarlama faaliyetleri olabileceği gibi, pazar araştırma ve kalite belgeleri konusunda alınacak danışmanlık hizmetleri de destekler kapsamında yer almaktadır.

Kuruyemiş sanayicileri bireysel olarak bu desteklerden faydalanmakta, TÜKSİAD tarafından yürütülmekte olan 'Kuruyemiş Sektörüne Yönelik Uluslararası Rekabet Yeteneğinin Geliştirilmesi Projesi' kapsamında da çeşitli faaliyetler gerçekleştirilmektedir.

Kuruyemiş sanayicileri KOBİ'lere sağlanan desteklerin sektörün gelişimine olumlu katkıları olduğu değerlendirilmesinde bulunmakta ve desteklerden azami şekilde faydalanmayı hedeflemektedir. Kuruyemiş sanayinin kapasite kullanım oranının %60 düzeyinde olduğu tahmin edildiğinde, sektöre sağlanacak desteklerin kapasite artırımına yönelik değil, verimlilik artırmaya, kaliteli ve sağlıklı üretimi geliştirmeye, AR-GE yatırımlarını desteklemeye ve ihracatı geliştirmeye yönelik olması sektöre daha faydalı olacaktır.

Sektörde yenileşme çalışmaları

Son yıllarda kuruyemiş sektöründe hem iç hem de dış pazarda artan kalite ve sağlıklı üretim talebi sektörde faaliyet gösteren firmaların kendilerini geliştirmelerini, kapasite artırımı yatırımlarının yanında modern ve kaliteli üretim yapan tesisler kurup, kalite belgeleri almalarını sağlamıştır.

Öte yandan, tarımsal hammaddelerin bozulmalarını asgari düzeye indirerek üretim kalitesini artırmak amacıyla 'lisanslı depoculuk' yatırımlarının yaygınlaştırılması hem kamu kurumları, hem araştırma kuruluşları hem de sektörde faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşları tarafından teşvik edilmektedir. Son yıllarda, kuruyemiş sektöründe lisanslı depoculuk yatırımları artış göstermiştir.

Kuruyemiş sanayinde ürünler tüketicinin kullanımına hem dökme hem de paketli olarak sunulmaktadır. Ancak, son yıllarda sektöre giren büyük oyuncuların da etkisiyle paketli kuruyemiş pazarı büyümüş ve büyümesini de sürdürmektedir. Bu doğrultuda, kuruyemiş sanayicileri de paketli kuruyemiş üretimine yönelmekte, daha sağlıklı ve göze hoş görünen ambalajlı ürünlerini tüketicinin beğenisine sunmaktadırlar.

Kuruyemiş sektöründe son yıllarda gelişen bir başka eğilim de soslu ve kaplamalı ürünlere yapılan yatırımlardır. Bu ürünlere iç pazarda oldukça yoğun talep olduğu gibi, özellikle Ortadoğu pazarına yönelik soslu ürünler de üretilip, ihraç edilmektedir.

Diğer sektörler ve yan sanayi ilişkileri

Kuruyemiş sektörünün gıda sanayinin diğer alt sektörlerinde olduğu gibi en yoğun ilişki içinde olduğu sektör tarım sektörüdür. Dolayısıyla, çiftçiler ile tedarik planlama ilişkisinin artırılması, çiftçilerin yetiştiricilik ve depolama koşulları konusunda bilinçlendirilmesi büyük önem taşımaktadır.

Öte yandan seçilmiş ürünlerde iyi tarım uygulamalarına geçilmesinin de hem kamu tarafından hem de sivil toplum kuruluşları tarafından desteklenmesi gerekmektedir.

Kuruyemiş sektörünün aynı zamanda ürünleri tartma, oranlama, karıştırma, kavurma ve paketleme işlemlerinden geçiren makine sanayi, ambalaj sanayi ve aynı zamanda lojistik sektörüyle de yoğun ilişkileri bulunmaktadır.